

ילדים מתגרשים מהוריהם?! Children divorcing their parents?!

תקציר

במאמר זה תבחן תופעת 'סרבנות הקשר', תוך שימת דגש על ריבוי הפנים של התופעה. תופעת 'סרבנות הקשר' הינה תופעה חברתית, תרבותית. התופעה עשויה להתפרץ במשפחות השרויות בקונפליקט גירושין גבוה. זוהי תופעה "עקשנית" ביותר, שעלולה לגרום 'להדבקה' של בני משפחה נוספים. מדובר בתופעה שמייצרת סבל וקשיים, אישיים ובין-אישיים, המציבים אתגרים טיפוליים מורכבים. הניסיון לחקור את התהליכים הפסיכולוגיים הנמצאים בבסיס תופעת הסרבנות בא בעקבות עבודתי כמנהלת התחנה לטיפול: "בפרט בזוג ובמשפחה", אגף הרווחה והקהילה ברמת השרון, עד שנת 2012, כשפרשתי לגמלאות. במסגרת עבודתי בתחנה ריכזתי צוות מטפלים זוגיים משפחתיים, מטפלים מומחים לטיפול בילדים, פסיכותרפיסטים שעסק בטיפול בתופעה במשך מספר שנים. לאחר מכן הפכתי להיות אחת ממנהלות מרכז שכל מומחיותו היא טיפול משפחות בקונפליקט גירושין גבוה. תוך שימוש בכלי של התאום ההורי ובטיפול במשפחות עם ילדים מסורבי קשר. הניסיון שנצבר הראה שאיתור מוקדם של משפחות המועדות ל'סרבנות הקשר' הינו בעל חשיבות רבה. האיתור עשוי לאפשר התערבות טיפולית מוקדמת למניעת הדרדרות והחמרה נוספים, זריעת הזרעים לבניית קשר לגשר בין ההורה המסורב והילד סרבן הקשר. במאמר אתייחס לתיאור התופעה בספרות המקצועית, תהליכים פסיכולוגיים בבסיס התופעה השימוש בילד כאובייקט השלכתי, חשיבות האב בחיי הילד והתקווה לריפוי מתוך הבנה שמאחורי השנאה קיימת אהבה להורה המסורב.

תסמונת התנכרות להורה – תהליכים פסיכולוגיים בבסיס התופעה

התופעה בה ילד דוחה את אחד מהוריו שמתבטאת בהתנגדות או בסירוב להיות בקשר זוהתה

לראשונה ע"י Wallerstein (22) ו Kelly (7) בתוך מחקר שבדק ילדים ממשפחות גרושות. התופעה כונתה על ידם unholy alliance (ברית בלתי קדושה)

מאוחר יותר ריצ'רד גרדנר (4) מכנה את התופעה: "תסמונת ההתנכרות להורה" (P.A.S)

ומתארה כתסמונת מוגדרת שיש בה שלושה מרכיבים:

1. שנאה אובססיבית של הילד להורה המסורב, אהבת הילד להורה מסורב הקשר מודחקת

ומבוטאים כלפיו רק רגשות שליליים, ההורה השני נתפס כמושלם וכך לכאורה

"נפתרת" האמביוולנטיות. תכופות נראה שהשנאה הזו מועברת לכל משפחת המוצא של

ההורה, כולל תלונות אבסורדיות, אמביוולנטיות או האשמה כלפי ההורה השנוא.

2. הורה נקמני - הורה המעורב בשטיפת מוח מודעת או, בלתי מודעת, של הילד, בעלת

איכות נקמנית כלפי בן/בת הזוג.

3. האשמות שווא על התעללות המיוחסות/ מופנות ע"י הורה מנכר והילד כלפי ההורה הדחוי.

Wallerstein (21) (22) (מצאה את המושג parental alienation syndrome (P.A.S). בלתי נחוץ

והאמינה שהבעיה נכללת תחת המושג של "ילדים שהכבידו עליהם יותר מדי ע"י העצמת הצורך

לתגובות הזעם והעלבון הנרקסיסטי של ההורה שנעזב ע"י ההתפתחות הפסיכולוגית של

הילדים. קלי וג'ונסטון (7) ביטאו בתחילה דאגה שהמושג P.A.S. (אודותיו דיבר גרדנר) מפשט

יתר על המידה את הסיבות לניכור ושהנוסחה של גרדנר מובילה לבלבול ושימוש לא ראוי

בהתדיינות בנושא. בניסיונם לתקן סדקים אלו הם השתמשו בניסיונם הקליני ותיווכי החשוב עם

משפחות גרושות והציעו נוסחה מחודשת וקראו לה: הילד המנוכר: (A.C) aliented child.

המודל של A.C. מגדיר ילד מנוכר כאחד שמבטא בחופשיות ובעקביות רגשות ואמונות שליליים

בלתי הגיוניים ובלתי מוסברים (כמו כעס, שנאה, דחיה ו/או פחד ולעיתים אף תגובה פוסט

טראומתית) לעבר ההורה באופן משמעותי בלתי תואם לחוויה האקטואלית של אותו ילד עם

ההורה. קלי וג'ונסטון דיברו על הצורך להתערבות בשעת משבר. לדבריהן על-פי רוב לאחר

תהליך סיום הגירושין הילד יכיר (אומנם באי רצון) באהבתו להורה המסורב ויש לאפשר את

עיבוד הכעס והאבל טרם הגעה לניכור ההורי והפעלת הסמכות של בית המשפט.

אולם, בסופו של דבר לנוכח מגוון הסיבות לסירוב ילדים לפגוש בהורה שאינו משמורן הן המליצו

לחזור להגדרתו המקורית של גרדנר (7) תוך שימת לב לעיסוק האובססיבי של הילד בשנאה, תצפית חשובה לאבחנה מبدלת בין התנכרות בצורתה הפתולוגית לבין סירוב קשר מסוג אחר. ברגמן וויציטום, (24) רואים בילד סרבן הקשר ילד ש"נחטפה נפשו" דהיינו ילד שעליו מופעלים אמצעים פסיכולוגיים המנתקים אותו מאחד ההורים והופכים אותו תלוי לחלוטין בהורה השני ולמעשה כמו שבוי בידי הורה אחד.

יעל לסר (30) מציינת שההתמקדות הפשטנית בהורה המסית ו"המזיק, לילד, מתעלמת ממגוון הסיבות האפשריות לסירוב של ילדים שונים לקשר עם הורה שאינו משמורן, כמו הבדל בתגובות ילדים צעירים ומתבגרים.

תסמונת "סרבנות הקשר" עולה בעיקר סביב סכסוך בין הורים גרושים השרויים בקונפליקט גירושין גבוה בקשר להסדרי ראייה של הילדים. בניסיוני הקליני נוכחתי לראות שהתופעה נמצאת על רצף בו בקצה אחד נוכל להבחין בתופעת הניכור ההורי החריף המבוטאת בקונפליקט ביחס להורה המשמורן שהאיום לניתוק הקשר מצוי במרכזו ואילו בקצה השני ילדים המנותקים מההורה הלא משמורן.

תהליכים פסיכולוגיים הנמצאים בבסיס תופעת "סרבנות הקשר"

על מנת להבין את תופעת "סרבנות הקשר" במלוא מורכבותה, יש הכרח להתבונן עליה באופן רב ממדי שכולל את התיאוריות הפסיכו-דינאמיות ואת התיאוריות המערכתיות. מתוך הבנה משולבת זו ניתן לגזור את מבנה הטיפול (setting) וההתערבויות הטיפוליות המותאמות ביותר. תהליך הגירושין ושרשרת האירועים המובילה כופה למעשה שינויים רבים בחיי הפרטים והמערכת המשפחתית. תהליך זה מאופיין באובדן ואבל אצל בני הזוג, הילדים והמשפחה המורחבת. האובדן והאבל בגירושין יושפעו רבות מהנסיבות שגרמו לבני הזוג להחליט על הגירושין והדרך בה הם התנהלו.

ג'דית וולרשטיין וג'ואן קלי (21) מדברות על כך שבמשפחות עם ילדים רק, לעיתים נדירות קיימת הסכמה לגירושין מתוך החלטה הדדית. לעיתים אחד מבני הזוג נחוש יותר מהשני ולעיתים רק אחד מבני הזוג מעוניין בכך. חילוקי הדעות בין בני הזוג יקבעו את טון ואופי המגעים בתקופת הפרידה ולאחריה. פרויד (32) התייחס לתופעת האבל ומגדיר אותה כ"תגובה לאובדן אדם אהוב או אובייקט מופשט שהוצב במקומו".

מצב הגירושין כולל פרידה ואובדן עבור כל בני המשפחה. תהליכי האבל התקין בהקשר זה יהיו מורכבים ומשמעותיים לעצם התקיימותו של תהליך גירושין תקין. כאשר הגירושין נחווים כצעד רציני ושקול, כמעשה הגיוני ומתוכנן, האבל עשוי להוות כאבל נורמלי בו אחד מבני הזוג או שניהם יתירו את האנרגיה הליבידינלית שהשקיעו בבן/בת הזוג שהופך להיות בעבורם בן הזוג האבוד, במצב זה בוחן המציאות מורה כי האובייקט האהוב איננו עוד, ועל-כן יש צורך לבן/בת הזוג למשוך את הליבידו מקישוריו לאותו אובייקט במטרה שבעתיד יוכלו להשקיע אנרגיה זו בבן/בת זוג חדשים. מכיוון שבמצב זה של אבל משתנים האיזונים הנרקסיסטיים חווית האדם היא: "עם לבדד ישכון", כלומר מתערר הרצון להשאיר את האנרגיה לעצמי ללא לקיחת סיכונים. כאשר הגירושין מלווים בחוויה אמביוולנטית, נצפה לקשיים משמעותיים בתהליך האבל. בסיטואציה זו נוכל לראות את הנישואין מונעים ע"י שנאה, ללא שיקול דעת כתגובה למצב לחץ, או גירושין אימפולסיביים. הכעס הרב המעורב בתהליך הגירושין עשוי להקשות על אחד מבני הזוג לסיים את האבל בכל הקשור לבן/בת הזוג. ככל שהיחס לאובייקט האבוד הוא אמביוולנטי יותר, כך הפרידה קשה יותר. תהליך זה עשוי להוביל את המשפחה ל"קונפליקט גירושין גבוה" (בסיום המאמר אתייחס לתופעת המשפחות בקונפליקט גירושין גבוה) בו תהליכי אבל פתולוגיים יהיו מרכיב משמעותי בתופעות מכאיבות כמו "סרבנות קשר" בו ההורה המשמורן יפעיל דה-קתקסיס ויעשה התרה מבן הזוג ובתהליך התקה יעביר את הליבידו מהאובייקט הזוגי לאובייקט הילדי. הילד יהפוך להיות ממלא המקום של האובייקט האבוד ובהמשך ישמש במלחמה נגדו.

פרויד (32) מתייחס לשתי תופעות העשויות להתפתח בדפוס אבל כזה :

אבל מושהה : תופעת הסירוב להתיר את האנרגיה הליבידינלית מובילה להשהיית האבל. במציאות נוכל לראות כיצד בני הזוג מוצאים סיבות המובילות אותם להמשיך יריבות איש עם רעותו בדרך כלל על גב הילדים. או, תהליך אבל בו תתרחש ההתרה מהירה מדי של האבל, המבטאת חוסר יכולת או מוכנות לחוות את התהליך הכואב. זהו מצב בו לכאורה התגבר בן הזוג על האובדן. תהליך המלווה בהכחשה ובמגוון מנגנונים המוחקים את האובדן. במצב זה נראה את בני הזוג, או אחד מהם עסוקים בחיפוש רעבתני אחרי אובייקטים חליפיים להטעין בהם את האנרגיה כאמצעי להימנע מהכאב הנפשי הכרוך באובדן. במצב זה נוכל לראות בן/בת זוג הממהרים, סמוך לגירושין להיכנס למערכת זוגיות/נישואין חדשה.

בהתבוננותנו על תהליך גירושין ניתן לומר שזהו תהליך ארוך ומכאיב שמכיל בתוכו קונפליקטים מכבידים כולל פרידה והתנתקות מיחסים וזיכרונות. עובדה שמקשה על התהליך היא שהפרידה אינה רק מאובייקט אלא ממגוון הייצוגים שהוא מסמל ומעולמות תכן נוספים כחלומות וציפיות לעתיד. הספרות מתארת תהליך קונפליקט ואלים בעת גירושין נורמאליים. כך למשל בתהליך הגרושים נדרשים בני הזוג להיפרד מהיותם זה לזה מיכל להשלכות רבות ולקבל חזרה חלקים שהושלכו על בן הזוג.

וולרשטיין (22) טוענת שההתאוששות והגעה לאיזון מחודש עשוי לעיתים לקחת בין 3-5 שנים. לאחר תקופה זו מצליחים לעבד את הפגיעה ולהתפנות להשקעת הליבידו בבניית יחסים זוגיים חדשים.

הגירושין בהיותם לרוב סיטואציה מערערת וקונפליקטואלית, יעוררו טלטלה נפשית, קונפליקטים מודחקים עלולים לצוף, כך שמרכיבים מודעים ובלתי מודעים יהיו חלק מהמורכבות של הפרידה, רגשות קשים של תסכול כאב כעס ונקמה מתעוררים בכל.

בנוסף לסוגיה ממי נפרדים ניתן לזהות סוגיה נוספת- ממה נפרדים?

השבר בגירושין כרוך באובדן מערכת שלמה, משפחה רחבה, פרידה מחלום להקמת משפחה, פרידה מפנטזיה של בטחון כלכלי, רצף חיים, תפיסה של רומנטיקה זוגית מגוננת, פרידה מפנטזיה של בחירה זוגית ש עליה הושלכה הציפייה לריפוי פצעי הילדות בעזרת בן הזוג הנבחר.

תהליכי האובדן והאבל בגירושין עלולים להיות מסובכים ומורכבים יותר. הכעס הרב המעורב בתהליך הגירושין יפריע לבני הזוג להיפרד איש מרעותו.

במצב הפתולוגי עלול להתפתח מצב בו כל הרגשות הקשים שעולים כעס, כאב, קושי, חרדה, עלבון מושלכים על הילדים. העובדה שהילדים מחוברים ומשמעותיים לשני בני הזוג, ומעצם היותם תלויים ופגיעים, הם עלולים להיחפז לאובייקטים נושאי השלכות של רגשות קשים וכואבים אלו. בסיטואציה משברית זו "קל יותר" להטיל על הילד, או למערכת הילדים להיכנס לתפקיד ה"שעיר לעזאזל", שמשרת את המערכת ההורית. במצב זה ההורה המשמורן הוא זה שלמעשה ש אינו יכול לשאת את הנתק, כך שבאמצעות הילד שמהווה חיבור בין בני הזוג המתגרש, תתרחש סגירת החשבון עם בן הזוג האבוד. בסיטואציה זו ההורה מוציא לפועל לא רק את ההענשה אלא גם את הניצחון שלמרות שהוא לא הצליח להיפרד הוא מביא למימוש הנתק דרך הילד. ובאופן זה הופך אותו לסרבן קשר.

מנגנוני הגנה המאפיינים מצב של "סרבנות-קשר"

משבר הגירושין עלול לדחוף את משתתפיו (בני הזוג, הילדים במשפחה) להתמודדות הנשענת על אופן החוויה הסכיזואידי-פרנואידי, המבוסס במידה רבה על פיצול הן כהגנה והן כדרך לארגון ההתנסות. מקליין בכתביה (8) (9) (10) ואוגדן (14) מדברים על פיצול התפתחותי קיומי בסיסי בו הפיצול הוא חלק ממנגנון ההתפתחות. התינוק חווה רגשות גופניים פיזיים לא נעימים אותם רוצה להעיף החוצה .

האופן הפרנואידי-סכיזואידי מחולק באופן שווה בין מאמץ להתמודד עם כאב נפשי ובין המאמץ לפלוט את הכאב החוצה תוך שימוש בהגנות של : חשיבה אומניפוטנטית, הכחשה ויצירת ניתוקים בחוויה. במצבים בהם הפיצול יהפוך לפתולוגי (סרבנות-קשר) תפתח הגנה בה לא תוכל להתקיים אינטגרציה של אהבה ותוקפנות. גרוטשטיין (5) מדבר על כך שההגנה באופן הסכיזואידי-פרנואידי מבוססת בחלקה על העיקרון שניתן יהיה להשיג ביטחון על ידי ההפרדה בין מה שנמצא בסכנה (במקרה שלנו : אמון אהבה בטחון של הילד) ובין מה שמסכן אותו (ההורה הלא משמורן). זוהי המשמעות הפסיכולוגית של הפיצול.

בכל פעם שאובייקט טוב מאכזב, אין הוא נחוה יותר כאובייקט טוב, ואפילו לא אובייקט טוב מאכזב אלא, כגילוי של אובייקט רע בתוך אובייקט שהתחזה לטוב. בתהליך הפיצול נוכל לראות את הרע לרוב מושלך החוצה באופן מאסיבי ואינו מאפשר לראות תמונה שיש בה "גם וגם", אלא תמונה של "או או" שבה אחד הופך להיות רע מוחלט והשני טוב מוחלט. זה מוביל לשכתוב מתמיד של ההיסטוריה. חווית האובייקט מושלכת אחורה וקדימה בזמן ויוצרת הווה נצחי. בסיטואציה זו אין "חשיבה היסטורית". במצבי איום נעלמת ההיסטוריה וברגע שקורה משהו זה "הדבר עצמו" אין יכולת להתבונן על מאורעות ולשקול אותם לאור חוויות החיים, אין יכולת למבט לאחור, הרע היה רע בעבר ואף בהווה. אוגדן (15).

מצב הגירושין, מעורר תדיר מצב בו ניתן לזהות תהליכי הגנה מהסוג המאפיין את אופן החוויה הסכיזואידי. בתהליך זה ההורה המשמורן מפצל בין ההורות הטובה וההורות הרעה. ההורה מזהה את עצמו כהורה הטוב ומשליך את החלק התוקפני, הרע על ההורה האחר. בסיטואציה זו הילד נמצא בסביבה סכיזואידי – פראנואידית, ועלול להיות מושפע, להזדהות עם החשיבה המפצלת ונדבק מהפיצול של ההורה. כתוצאה מתהליך הפיצול הילד יוצר דמוניזציה

כלפי ההורה האחר עד ליצירת האשמות שווא, הורה זה הופך בעיניו למסוכן ושסור לשהות במחיצתו.

מצאתי, שבניסיון להעמיק את הבנת תופעת הניכור/חריון/סרבנות קשר, ההזדהות השלכתית נראית כמנגנון נוסף שנראה פעיל בתופעה זו.

אצל אוגדן, מ. קליין וגורשטיין (17'5 10,8) הדברים לא נאמרים מפורשות, אבל הפיצול עוצמתי ביותר. האובייקט שהילד היה מחובר אליו מזוהה באופן מוחלט כאובייקט הטוב, וכל הרע "ידחף" באובייקט האחר.

במצב של גירושין בקונפליקט גבוה נראה כי הנטייה לפצל מתפשטת בכל מי שבא במגע עם המשפחה. כך למשל, הרבה פעמים גם הסביבה שכוללת: מטפלים, לשכות רווחה, משפחות מוצא ועורכי דין מגבים ומלבים את הפיצול מתוך צרכים משפטיים וכספיים. במצב זה הילד חשוף לאווירה שנוטה לדמוניזציה, ועוסקת במאבק בו יש ניסיונות מגוונים לפצל את הטוב ואת הרע באופן מוחלט, הסביבה רוויה בהאשמות קשות.

תופעה עוצמתית זו מבחינה רגשית יוצרת בלבול גדול גם בקרב המערכות הטיפוליות שמתקשות לדעת האם מדובר בטענות שווא או אכן יש סכנה לשלום הילד. מניסיוני הקליני, בכל הקשור ללשכות הרווחה והמערכת הטיפולית הנני יכולה לומר שהגידול בשכיחות המקרים של "ניכור הוריי" על פני הרצף העלה צורך בהקמת צוות טיפולי שכלל עו"ס לסדרי דין ומטפלים מומחים בנושא, (פסיכותרפיסטים מומחים לטיפול במבוגרים ובילדים) כבר בראשית העבודה המשותפת ניכרו אצל הצוות סימפטומים של סרבנות קשר בינם לבין עצמם, על רקע חווית פיצול שהתפתח

כתוצאה מתהליך ההזדהות בין המטפלים ומטופליהם סביב ההגדרה לגבי "אובייקט טוב" ו-"אובייקט רע". זיהוי הדפוסים בצוות הטיפול של "סרבנות קשר" ופיצולים הצריכה בנית שפה משותפת ומציאת דרך לקירוב ה"פיצול" כחלק מתהליך מקביל לעבודה עם המשפחות. ניתן לומר שבסיטואציה זו הילד נמצא בסביבה סכיזו-פראנואידית, הוא מזדהה עם החשיבה המפצלת והופך שותף לצורת ההתמודדות הזו לנוכח החרדה הקיומית המתעוררת בו. ניתן להבחין בצורך בנקמה ובהזדהות השלכתית בה ההורה משוכנע ומשכנע שהורה השני מאד מסוכן.

שני תהליכים אלו הולכים ביחד, והם מגרים ומעצימים אחד את השני. חשוב לציין שניתן לראות בתופעת "סרבנות קשר" את השימוש המוגזם במנגנון ה"הזדהות השלכתית" כמנגנון שמכלה

את העצמי. זהו תהליך שמתחיל ממקום שבא לשמור על האדם, כי אין לו ברירה ובסופו של דבר ממקום של הגנה הופך לדפוס לא יעיל והרסני.

בביטוי הגלוי של תהליכים אלו אנו נראה את ההורה המשמורן "דוחף" באופן מודע, מודע חלקית או לא מודע למקום של "סרבנות קשר". הוא חווה את בן/בת הזוג כאובייקט רע וע"כ משליך עליו את דחפיו ההרסניים כמו: שימוש בכל האמצעים החוקיים והבלתי חוקיים ע"מ לחסום את ביקורי ההורה, מסורב הקשר, התעסקות בצורה כפייתית בשנאה להורה זה, העצמת תכונותיו השליליות, עיוות סיטואציות במטרה להכפיש דמות הורית זו.

מול עוצמת תופעה זו המטפל עלול להחוות חסר אוניס ועם קושי משמעותי.

זווית נוספת שקשורה להזדהות השלכתית ונראית רלוונטית להתבוננות על תופעת סרבנות קשר היא דרך המושג ה"מיכל הריק". חוויה זו מתקיימת באינטראקציית היחסים בין הילד הסרבן וההורה המשמורן. משה לנדאו במאמרו: "מחשבות על מיכל ומוכל (29) מציין שהמושג מיכל התפתח מתוך המושג "הזדהות השלכתית". המיכל ההפוך מתאר מצב בו האם (הורה המשמורן) משתמשת בהזדהות השלכתית מאסיבית על-מנת להפטר מחוויותיה הקשות תוך שימוש בילד כמעין "קולט ברקים". במצב זה האם חווה עצמה ללא גבולות ברורים והיא משליכה את החרדה הקשה שלה לאובייקטים שתפקידם להכיל וליצור מסגרת ברורה. בסיטואציית הגירושין בקונפליקט גבוה הקשה של בני הזוג, הילד עלול לשמש כמיכל הפוך להשלכות האב/אם המשמורנים ולשמש כמגוון ומפיג בדידות.

הילד הופך להיות ילד אידיאלי ומהווה עוגן עבור ההורה המשמורן ודרכו חווה ההורה את עצמן כבעל ערך עצמי עם גבולות ברורים מול ההתקפות הבלתי פוסקות של האובייקט הרודפני שלה (בן הזוג ממנו התגרשה).

בדיאדה אם-ילד, הילד נמצא מול לחץ מאסיבי להיהפך למיכל של האם (ההורה המשמורן) מבלי שחווה בעצמו דמות הורית מכילה ומספקת. בחוויותיו של הילד מתרחשת הפנמה של דמות אימהית שבירה חרדה עם נטייה להצפה רגשית וקושי רב בריסון ובהתאפקות. זוהי דמות מופנמת המאיימת ומתקיפה את הילד אם לא יעמוד בפרץ וימלא את המצופה ממנו. בחוויה הפנימית של הילד נרשם מסר "אם לא תהיה מה שאני רוצה שתהיה –תתרחש הקטסטרופה. אם לא תשמור

ותגן עלי ותהיה הילד האידיאלי אני אעלם ואתה תישאר לבד וסופך שגם אתה תעלם. הילד המאויס מגייס את כל כוחותיו ליצור "כאילו מיכל" לו ולאמו המשמשת כהורה משמורן.

הפגיעה הפוטנציאלית של היעדרות האב בתהליך התפתחותם של ילדים "סרבני קשר"

במשפחות בהן קונפליקט הגירושין הוא גבוה, בשל הרגשות הקשים המציפים את בני הזוג, בולטת חוסר ההבנה והמחשבה של ההורים על תפקודו המשמעותי של האב בחיי ילדיו. התפקוד האבהי מוצג בספרות בזוויות שונות המדגישות את החשיבות ההתפתחותית של היות האב נוכח על מנת לקדם את ההתפתחות של ילדיו, מכאן שהיעדרות/ מודרות מתפקידים אלו, תפגע בהתפתחות. מראשית לידתו של התינוק הופכת האם להיות "אובייקט האהבה" עבורו. והאב ישמש בתפקיד של "אובייקט הערצה". סביב גיל השנתיים הפעוטות הופכים ערים להבדלים בין זכר ונקבה, חשיבות האב בגיל הזה הופכת להיות גדולה הן לבת והן לבן. הבן יגדיר עצמו "כמו אבא ו"הפוך מאימא" והבת באופן מנוגד. חשיבות האב בגיל זה גדולה, לבן ולבת כאחד. (26).

בעת המשבר, כאשר מתעורר קונפליקט נאמנויות בין שני ההורים, והאב עוזב/נמנע מקשר, הילד החרד מנטישה, יטה להיצמד לדמות האם, דמות שמהווה את אובייקט האהבה, ואילו כלפי האב יופנה הניכור על מגוון הרגשות שמזינים אותו. (28), (20).

קליין, (8) מתארת בהתפתחות העולם הפנימי של הילד, ייצוג של שני ההורים. כאשר האם תחוה ע"י התינוק כאובייקט אימהי מטיב, תתפתח טריאנגולציה, בה השלישי יוצג ע"י האם דרך הצגת האב שבתוכה כחלק לא מאיים. זוהי פעולה הדרגתית שאומרת גם בתוכי יש ילד שהפנמתי (החלק הבניי אצל האם). בריטון (1) שהוא מממשיכיה של קליין (9) מדבר על המשולש המשפחתי הראשוני המספק לילד שני חיבורים שקושרים ומעמתים אותו עם הקשר שקיים בין שני ההורים שאינם כוללים אותו בתוך המשולש. במידה והקשר בין ההורים נתפס כקשר אהבה בו השנאה במח הילד נסבלת ייווצר מצב של שלישי מתוכו יחסי האובייקט יהיו ניתנים לצפייה, תוך שמירה על נקודת ההשקפה של הילד. חפש מנטלי זה מאפשר לילד בהתפתחותו את "מרחב המשולש" (Triangle space).

כחלק מהיפרדות הייצוג ההורי, הילד יטה להשליך על אמו את הדימוי של האם "הטובה" והיא הופכת להיות מושא לתשוקתו הליבידינלית, ועל האב ישליך את הדימוי של האם "הרעה" והוא נעשה לאובייקט לפחדיו ושנאתו. בשלב זה במציאות החיצונית יש חשיבות לדמויות ההוריות

הממשיות בחיי הילד ותפקידו של האב להכיל ולהתמודד עם העוינות זו (20).

ויניקוט (26) מייחס תפקיד משמעותי לאב בתהליך ההתפתחות של הילד. בגיל שנתיים התינוק בקונפליקט בין הצורך באוטונומיה ובין הפחד לאבד את דמות האם, ואז לאב יש תפקיד מאד

חשוב. במקום שהתינוק עסוק בחלק של האוטונומיה, הוא נפרד יותר מהאם תוך מפגש הולך וגדל עם דרישות המציאות המבוטאות בהחמרה וקפדנות (פעמים רבות תוך שמירת האם סביב נושא שעות האוכל). כתוצאה ממפגש זה הילד חווה את הקשיחות והנפרדות מהאם ועושה תנועה מתלות מוחלטת לעבר עצמאות הולכת ומתפתחת. האב מאפשר להשליך עליו את הרגשות הקשים שמופיעים עם דרישות המציאות ולשמר את הרכות של האם. במקום זה יתקיים אצל התינוק פיצול התפתחותי שישמר את האם ברכות שלה ואילו אל האב יופנו הרגשות שהוא חש קדם לכן כלפי תכונות מסוימות של האם. (20)

במהלך ההתפתחות, האם הטובה דיה מהווה את הסביבה הראשונית המטיבה בהתפתחות התינוק. כניסתו של האב לתחום התנסותו של הילד, מרחיבה מימד מטיב זה ומאפשרת לשני ההורים להתנהות לכדי מבני "הרשות ההורית המטיבה". (26).

סמואלס (20) היה מן הבודדים שהדגישו את חשיבות התוקפנות בהתפתחות היחסים בין אב ובנו. בדבריו הוא ציין מפורשות כי הוא מתייחס לדפוס היחסים בין אב ובנו בכל אחד מהמינים, דהיינו, אספקטים אבהיים באם ואספקטים בנייים בבת. למעשה, היעדרות האב בחיי ילדיו (בן או בת) במצב של סרבנות קשר, מותירה את הילד/ה חסר דמות המייצגת את הייצוג הגברי המשמעותי להתפתחותו התקינה.

ניתן לומר שהיעדרות האב בחיי הילד הנמצא ב"סרבנות קשר" תחוה כ"אבהות שאינה טובה דיה" מכיוון שלא תכין את הילד להכלת התוקפנות שבתוכו, לאינטגרציה שלה באישיותו ושימוש בה באופן אסרטיבי ויעיל כדי להתקדם, להשיג, לנצח ולעיתים אף להרוס כדי לבנות מחדש. דרך הפריזמה של הפנטזיה האדיפאלית ניתן לחשוב על האופן בו ההתפתחות התקינה משתבשת. בדרמה זו הילד עובר רגשות אמביוולנטיים כלפי האב שמחד אוהבו ומעריצו ומאידך שואף לסלקו. ע"מ לפתור את הקונפליקט בו הוא נתון ולהיחלץ מלהיות אובייקט של האם, עליו למצוא את דרכו בהזדהות עם אביו כך שרגשות התוקפנות יפחתו והוא יוכל להכיר בסמכות האב. ההזדהות עם האב הכרחית ע"מ שהילד יחלץ מהחיבור הילדי לאם, ולהתפתח אל עבר היכולת ליצור יחסים גניטליים בוגרים.

בעקבות גירושין בקונפליקט גבוה, מערכות היחסים במשפחה מתערערות וחלים שיבושים בתהליכי ההתפתחות של כל בני המשפחה. תהליכי ה"separation individuation" הבריאים אודותם מדברת מהאלר (24) נפגעים.

בהתבססו על התיאוריה של מהאלר (13), ראנד (19) בהתייחסו לספקטרום של P.A.S מביא את חוות דעתם של Johnston ו roseby המתבוננים על ה"ברית הבלתי קדושה" כגילוי ותופעה מאוחרת יותר של תהליך ה separation individuation של ילדים שנחשפו ליחסי משפחה מעורערים בתקופת שנותיהם הראשונות, וכתוצאה מכך ישמרו את ה"ברית הקדושה" עם ההורה המשמורן. לדבריהם: כישלון הילד בשנותיו המוקדמות בתהליך של S.I. מההורה המנכר יגרום לתופעות קיצוניות וחריפות יותר של ניכור הורי בתקופת הבגרות המוקדמת. פגיעות זו ב"סרבנות קשר" תהיה משמעותית יותר מאשר שטיפת מח של ההורה המנכר. בסיטואציה זו תהליכי הנפרדות שהינם חלק מההתפתחות התקינה והרגילה הופכים לאיום. האם האוספת את ילדה אליה בחזרה, כתגובה לכך שהאב נתפס כמסוכן חוסמת את ההתפתחות. מי שתפקידו היה לגדל הופך למשהו מסוכן, עצמאות הופכת להיות איום על העצמי, ומלווה בתוקפנות כלפי האיום בדמות האב, ההתלכדות עם האם הופכת להיות סיטואציה מגינה, ומכלול זה של מהלכים עלול להתדרדר לתהליך "סרבנות קשר". ניתן לומר ש: "סרבנות קשר" דוחפת חזרה לדיאדה, ליחסים פרה אדיפאליים, במצב זה לא תאפשר מקום לשלישי והיחסים הטריאנגולאליים הופכים להיות משהו מסוכן.

משמעות רגשות השנאה הבאה לידי ביטוי אצל ילדים סרבני קשר

בכותרת המאמר הוצבו על ידי סימן שאלה וקריאה לשאלה האם ילדים מתגרשים מהוריהם !! מה שהביא אותי בסופו של המאמר לחקור את שאלת האהבה והשנאה אצל ילדים "סרבני קשר". נראה שקימת תמימות דעים בין מטפלים שעסקו בחוויית השנאה שבאה ליד ביטוי אצל הילדים "סרבני קשר" שמאחורי ביטויי השנאה קימת האהבה להורה המסורב אך היא מקבלת פנים אחרות בסרבנות.

לדברי גרדנר, (2), מאחורי הפסדה של השנאה קיים (תמיד) ילד המשתוקק לקשר. לדבריו, הילד המתנכר נמצא במצב של פיצול שבו האהבה והנוקקות להורה מודחקים או עברו תגובת היפוך שדרכה רק הרגשות השליליים באים לידי ביטוי.

בעקבותיו, גרדנר (4) ◯, ברמן וויצטום (24) טענו שהעסוק הכפייתי בשנאה מעיד על קיומה של

האהבה ועל מציאת דרך מסוימת לשמירה על קשר רגשי עם ההורה המסורב. שתי הסיבות האפשריות לכעס ולאכזבה של הילד הינן: הורה מסית או לקות כלשהיא אצל ההורה המסורב.

לדבריגולומב. (25) : ניתן להסתכל על השנאה כהתרחשות תוך נפשית הקשורה לייצוגי אובייקט פנימיים כשהקשר של ייצוגים לדמויות מציאותיות הוא רופף או מעוות. לרוב הילד המתנכר אינו מסוגל לתת תשובות ענייניות לכעסו על ההורה, מה שמכוון אל תחום הפנטזיה והעולם הפנימי. גם כאשר קיים ברקע הורה מסית, הילד "מחזיק" בשנאה ובסרבנות כאמצעי הגנה באמצעותו מבקש למנוע מעצמו צער וכאב ולא דווקא כדרך להתאים עצמו להורה זה. על מנת להבין מורכבות השנאה כפי שמופיעה בהקשר של סרבנות הקשר, נראה שחשיבתו של בולס (29) בנוגע לקיומה של "שנאה אוהבת" עשויה להתאים. בולס מציע לבחון את האפשרות שהאדם השונא אינו תמיד חותר להרס, כפי שהודגש על ידי תאורטיקנים בתאוריית יחסי האובייקט.

לדברי בולס: (25) "יש מקרים שאדם שונא אובייקט, לא כדי להרסו אלא דווקא במטרה הפוכה: כדי לשמר את האובייקט.

שנאה כזו היא לא הרסנית מיסודה, ואף על פי שהיא עלולה לגרום לתוצאות הרסניות מטרתה תהיה כדי להפגין צורה של אהבה לא מודעת." אם נתבונן ביחסי אב ילד נוכל לומר שהילד מגלה שרק אם ישנא או יעורר שנאה יוכל לאלץ את אביו לגלות יחס רגשי כלפיו.

מנקודת ראות זאת ניתן לומר על ילדים "סרבני קשר" שהשנאה אותה הם מגלים כלפי ההורה המסורב אינה היפוכה של אהבה אלא תחליף לה. ילד "מסורב קשר" השונא מתוך רגש של אהבה, הדבר שהוא חושש מפניו זו: אדישות וחסר תשומת לב מההורה הלא משמורן. שנאה לוחטת נולדה כחלופה לאהבה שכנראה אינה ניתנת להשגה.

עם פרישתי מרמת-השרון, פתחתי עם שתי שותפות שעבדו עמי ברמת השרון, מרכז, שמהות עיסוקו, בטיפול במשפחות בקונפליקט גירושין גבוה, מטרת המרכז הייתה להשמיע את הקול של הילדים שאינם יכולים ומסוגלים להשמיע את קולם. תוך שימוש בכלי של "תיאום הורי" כלי טיפולי שבא לסייע בתופעה של, ניכור במשפחות אלו. הכלי שפותח ע"י סוזאן בואין בא לסייע ולאפשר שימוש בכלי להתמודדות עם ההורים השרויים בקונפליקט גבוה. מתוך הניסיון הרב שצברתי בעבודה עם הכלי של "התאום הורי" מצאתי שלא פעם "הורי מטרה" והורים מנכרים, הינם אנשים עם הפרעות אישיות, עובדה שלא אפשרה להם להתמודד עם תופעת הניכור. דר' סוזאן הייטלר במאמרה (6) טוענת שלהורה מנכר יש בדרך כלל נטיות

נרקיסטיסיות או הפרעת אישיות גבולית. הורה מנכר נרקיסטיסטי משתמש בילד שלו כנשק, בקרב שנועד למחוץ את הצד השני. הוא יטען שהכול נעשה במסגרת הגנה, שהוא נותן לילד, כנגד הצד הדמוני (הורה המטרה). מתוך הרצון להזיק לצד השני יש להורה הנרקיסטיסטי אפס, או מעט יכולת, להתחשב בטובת ילדו. הורים אלו לא הצליחו בתהליך העבודה עמהם לראות את טובת ילד הם ולהפרידו מהקונפליקט הקשה בו הם שרויים עם בן זוגם הגרוש/ה.

ראיתי בוודאות שהורים שלא אובחנו כהורים בעלי הפרעת אישיות למדו בתהליך שנמשך בין שנה – ארבע שנים לנטרל את המאבק בינם לבין עצמם לטובת הילדים והם הצליחו לרכוש את שפת הדיאלוג למען ילדיהם המסורבים. הטיפול בהורים נמשך כארבע שנים, תוך שימוש בכלי של התאום ההורי, טיפול שאפשר את הפסקת הניכור החריף/סרבנות הילדים ללא מפגשים עם הילדים הסרבניים.

השימוש בכלי בארץ החל בתחילת 2011

התאום ההורי

מהו התיאום ההורי?

התיאום ההורי מתבסס על התיאוריה שפיתחה סוזאן בואין בארצות הברית), והוא מתייחס לזוגות ומשפחות שתהליך הגירושין יצר אצלם קונפליקטים חזקים שדורשים התמודדות מאד מורכבת ומסובכת. במשפחות אלו הגירושין מעמיקים ואז מתעוררים יחסי השלכה קשים בין בני הזוג, שעלולים להכשיל אותם ומקשים על ההתמודדות עם התהליך.

כאשר מתעורר כעס רב על בן הזוג הוא הופך להיות מייצג של "כל הרע".

לדברי סוזאן בואין, (27) (31) 20%-30% בארה"ב ההורים המתגרשים מפגינים התנהגויות בקונפליקט גבוה, מיצרים מתחים לילדים וכן לבתי המשפט, למרבה הצער. הורים בקונפליקט גירושין גבוה, גורמים להתעללות נפשית בילדיהם החפים מפשע, תוך כדי התשת בתי המשפט והשירותים לבריאות הנפש.

מחקרים נוספים גילו שלאחר פרידה וגירושין הילדים נמצאים בסיכוי פי שניים לבעיות רגשיות

חברתיות, התנהגותיות.

הנני מתייחסת לזוגות ומשפחות שתהליך הגירושין יצר קונפליקטים חזקים הדורשים התמודדות מורכבת ומסובכת. במשפחות אלו, הגירושין מעמיקים יחסי השלכה שעלולים להכשיל אותם ולהקשות על ההתמודדות עם התהליך.

בסיטואציה זו ישאלו השאלות הבאות :

מה עובר על הילדים ? מהן ההתערבויות הטיפוליות בהן ניתן לסייע לילדים אלו?
ילדים מתמודדים עם מטח מילים , אירועים ומחשבות כאשר הם עדין לא מוכנים להתמודד עם זאת בכל דרך בריאה. הם רוצים לרצות כל הורה אבל מתקשים לעשות זאת בעבורם בפרק זמן ממושך. הורים הנמצאים בעיצומו של תהליכי גירושין בסכסוך גבוה במקרה הטוב, נמצאים בתקשורת עלובה. כאשר הם מדברים, הדיון שלהם נוטה להיות מגעיל ומלא בוז. חוסר הקשר בין ההורים מלמד את הילדים שמבוגרים אינם מסוגלים לדבר בהצלחה זה לזה ולעשות תכניות עבורם וע"כ הם צריכים לקחת לידיהם את תכנון הפעילות עבור עצמם.
גירושין בסכסוך גבוה הוא המקום שבו נישואין מסתיימים והמלחמה מתחילה. בדך כלל זה יראה כהריסת דמים רגשית, והילדים אמורים למצוא דרכים שונות להתמודד במערכת שכוללת ילדים ושני הורים שבהחלט מתעבים זה את זה.

אפיוני המשפחות הנמצאות בקונפליקט גירושין גבוה :

1. בשנים האחרונות אנו עדים לעליה משמעותית של זוגות שמחליטים על גירושין כפתרון לגיטימי

נגיש ומהיר. קורה שבני הזוג חווים קשיים רגשיים והמושג unfinished business: הופך להיות מושג ממשי ולא מושג שיגרתי המדובר על הדרך. משקעי התהליך עדין לוכדים את בני הזוג וגוזלים מהם אנרגיות מרובות.

זוגות אלו יהיו מעורבים במריבות כרוניות סביב הגירושין שתהיינה מבוטאות בפחד, כעס והשלכת אשמה על בן הזוג לשעבר. הם יסרבו לשתף פעולה אחד עם השני, יאשימו בהאשמות הדדיות עד האשמות של התעללות ויחבלו בהורות אחד של השני.

2. אנשים אלו מתדיינים בבתי המשפט בכל הכלים ההרסניים העומדים לרשותם.

3. בפוסט שפרסם Dr. Edward Kruk (20) הוא מגדיר את הניכור ההורי כתופעת

”ATTACHMENT- BASED TRUMA”.

ניכור כזה במהותו הינו תפקוד מזיק של יחסי הורה – ילד בריאים.

במקום שההורה ישמש כ” REGULATORY OTHER ”(”המבוגר האחראי”) אשר מספק יציבות ומספק את הצרכים הרגשיים והפסיכולוגים של הילד, ההורים המנוכרים משתמשים בילדיהם עבור הצרכים שלהם עצמם, שוברים גבולות, מדכאים ופוגעים בהתפתחות הבריאה של ילדיהם.

חווית הסבל של ההורה המנוכר, (הורה המטרה), היא צורה עמוקה של טראומה פסיכולוגית אצל הורה המטרה. היא גם אקוטית וגם כרונית ומורגשת חיצונית. ולכן, היא סוג של אלימות

מקומית, המכוונת כנגד הורה המטרה. העובדה שהילדים עדים לניצול אליים כזה, הם בעצמם הופכים להיות ילדים תחת ניצול, וזהו כנראה מקור המתח העיקרי, עבור ההורה המנוכר, אשר הינו עד לניצול של הילדים, ומנוע מלהגן עליהם. הורים אשר היו קרובים מאוד לילדיהם, והיו מעורבים מאוד בחייהם כמעט בוודאות יחוו טראומה.

ניכור הורי הוא גם סוג של "טראומה מורכבת" זה לא מקרה שהפתולוגיה של הורה אשר מעורב בניכור הורי היא לעיתים תכופות נולדת כ"טראומה מורכבת" מהילדות של אותו הורה. והתהליכים הנוכחים של "ATTACHMENT –BASED TRAUMA ALIENATION COMPLEX" TRAUMA " ישר להורה המטרה.

חווית טראומת הילדות, מובילה להתפתחות של התוקפנות מאחורי הניכור ההורי. מנקודת פסיכודינמית, ההתפתחות של הניכור ההורי הנוכחי, מייצגת שחזור של טראומת הילדות של ההורה המנוכר, והעברתה ליחסים המשפחתיים הנוכחים.

הנרטיב של השחזור הזה מייצג דרמה כוזבת המיוצרת על ידי הפתולוגיה של ההורה המנוכר.

במצב זה, הורה המטרה, מקבל תפקיד בשחזור הטראומה. "כהורה מנצל" והילד מוכנס לדרמה זו לתפקיד של "הילד המנוצל". ההורה המנוכר מאמץ את תפקיד "ההורה המגן". כמוכן, ששום דבר מדרמה זו נכון. מנקודת מבט ההורות של הורה המטרה, היא לגמרי בתחום הנורמלי, והילד אינו נמצא בשום סכנה, ואינו צריך שום הגנה.

בניכור הורי, הורה המטרה נמצא במצב התגוננות ונדרש כל הזמן להוכיח למטפלים ולרשויות שאינו "מנצל" את הילד.

חווית הטראומה לוכדת את העולם הפסיכולוגי של הורה המטרה. כולו סובב סביב חווית הטראומה והדרמה הכוזבת של ההורה המנוכר. הופעות תכופות בבית המשפט, עורכי דין מטפלים, דיוני משמורת, אשר כולם קשורים לקונפליקט הורה – ילד מחסלים את המשאבים והאנרגיה של ההורה המנוכר (הורה המטרה).

הנזקים שעוברים על הילדים בסיטואציה זו:

תהליך הגירושין בקונפליקט גבוה המתואר לעיל גוזל, כאמור, מההורים אנרגיות מרובות לצורך ההישרדות הקיומית שלהם. למרות אהבתם הגדולה לילדיהם, הם אינם פנויים לעסוק בכאב של הילדים ואינם מסוגלים לחוש בכאבי ילדיהם לפני שימצאו דרך להתמודד עם כאבם שלהם. סכסוך ההורים המתמקד בילדים קשור גם לבעיות הסתגלות במיוחד כאשר הילדים מאשימים את עצמם על הבעיות של הוריהם. רמת הסכסוך הגבוה לאחר הפרידה היא בעלת ההשפעה הכי גרועה על הילדים בעיקר כאשר ההורים משתמשים בילדים להביע כעס ואיבה. ילדים הנמצאים

באמצע מחלוקת הוריהם (על ידי אחד ההורים) הם בעלי סיכוי גבוה יותר להיות כעוסים, לחוצים, מדוכאים, או חרדים, ויש להם יחסים יותר גרועים עם הוריהם מאשר ילדים שאינם רגילים לדרך זו. הילדים מרגישים שהוריהם אינם פנויים עבורם, מנסים למצוא דרכי הישרדות משלהם. אולם, גם הם חסרי כלים להתמודדות והם מפתחים דרכים מסוכנות כדי להתמודד עם המצב שנכפה עליהם. יש לכך השפעות הרסניות על ההתפתחות הרגשית התקינה של הילד. אפשר

לראות תופעות רגשיות שליליות כגון הרטבה, בעיות חברתיות, קשיים בלימודים, הפרעות באכילה, התקפי זעם ועוד. לעיתים, יש לכך השפעה הרסנית גם לגבי היכולת העתידית של הילד להיות בקשר זוגי ולהקים משפחה.

עצם העובדה שהילדים, הם "רכושם המשותף" של בני הזוג, ומעצם היותם תלויים ופגיעים ויחד עם זאת משמעותיים לשני בני הזוג, המצב הלא בריא שעלול להתרחש הוא שכל הרגשות הקשים העולים בין בני הזוג כגון : כאב, קושי, חרדה, עלבון יושלכו על הילדים ואז הילדים עצמם, עלולים להיחפז לאלו שיישאו על גבם את הרגשות הקשים והכואבים.

במצב משברי זה, מוטלים על הילדים פגיעויות וחולשות שעשויים להכניס אותם לתפקיד של ה"שעיר לעזאזל" במשפחה, תפקיד שמשרת את המערכת ההורית.

במצב זה, עמדתו של הילד אינה חד משמעית, בוטה ושלילית לגבי הקשר עם ההורה הלא משמורן. עמדה זו תבוא לעיתים, לכלל ביטוי בסירוב לקיים את הסדרי הראייה כפי שנקבעו בהסדרי הגירושין או שהילד יסרב לישון בבית ההורה הלא משמורן. אך עדיין תתקיים תקשורת מינימליסטית בין הילד וההורה הלא משמורן (בשפה המקצועית תיקרא התנהגות זו של הילד " ניכור הורי חריף ").

יתכן מצב שבו "התנכרות הורית חריפה" על הרצף יתפתח למקרה קיצון של " סרבנות קשר".

שתי המצבים " ניכור הורי חריף " ו" סרבנות קשר " הינן תופעות עקשניות לטיפול.

כפי שמתואר לעיל מצוקתם הרגשית של ילדים עם תופעת "ניכור הורי חריף", או, "סרבנות קשר" קשה מאד.

לעיתים במקרים אלו, עלולים ההורים לנהל את המאבק סביב הילדים דרך הגשת תלונות אחד על השני בבית המשפט בעזרת עורכי דין מתוך כך התופעה, והסבל שבעקבותיה, הופכים קשים יותר ויותר לטיפול. מטרת הטיפול בניכור החריף אמורות להיות קטנות ומדודות – ואזי יש סיכוי יותר להצליח.

מטרת הטיפול בתהליך ניכור הורי חריף – סרבנות קשר : **בניית גשר לקשר**, כלומר, שביל צר דרכו

אפשר יהיה לבנות גשר לקשר בהווה או לעתיד.

חשוב לומר, שלאור העובדה שהטיפול בתופעות אלו מחייב עבודת צוות, היא אינה ניתנת לטיפול יחידני בקליניקה פרטית.

בתקופת ניהולי את התחנה ברמת השרון עד 2012 הפרויקט שטופל היה סביב הניסיונות לטפל בתופעת הסרבנות. זאת טרם התחלת השימוש בכלי ה"תאום הורי" בארץ.

במקרים של תופעת הניכור - ההורי החריף/סרבנות קשר, התפתח נוהל דיון משותף בין עובדי התחנה שטיפלו במסורבים.

והמטפל שטיפל בילד/ים הסרבן/ים ובין הצוות של עובדים סוציאליים לסדרי דין באגף הרווחה. בתהליך המפגש, הוחלפה אינפורמציה, והתנהלה חשיבה קלינית בין המטפלים והעובדים הסוציאליים לסדרי הדין, על מנת לסייע להם להגיע להחלטות בכתובת התסקיר. ההתמקדות הייתה סביב ההמלצות על טיפול ב"סרבנות קשר" באופן מערכתי במסגרת התחנה. כפי שנאמר לעיל, מדובר בתופעה "עקשנית" ! שדרך ההתמודדות עמה חייבה דבקות במטרה.

כפי שצוין, מדובר בילדים שנחשבים כילדים "שנחטפה נפשם", ילדים בסיכון רגשי גבוה, ילדים השרויים במרחץ דמים שכוחותיהם להתמודד עם הבעיה דלה.

במקרים שכאלה ראינו שכוחותיו של הורה המטרה דלים ביותר. ועל-כן, לאחר החלטת השופט היה צורך לגייס מירב המאמצים להביא את ההורים לטיפול, כולל פניה להטלת סנקציות על ההורים שאינם משתפים פעולה. וויתור, הביא ברוב הפעמים לכך שהבעיה נופלה בין הכיסאות והסרבנות עשויה להימשך לאורך שנים מרובות, כאשר השלכותיה והפגיעה שלה על הילדים מבחינה רגשית היא קשה מאד.

חשוב מאד לציין, שבאותה תקופה, הטיפול בעזרת הכלי של "תאום הורי", היה בחיתוליו בארץ לאור הערכת תוצאות ההצלחה בסרבנות, בדרך מערכתית, למדנו שההצלחות היו נמוכות. לאור העובדה, כפי שציינתי שרק בתחילת 2011 החל לרווח השימוש "בתאום הורי". התיאום ההורי הינה דרך התערבות נוספת לטיפול במשפחות ב"קונפליקט בגירושין גבוה לילדים השבויים במשפחות אלו.

תוך כניסתו של הכלי של סוזאן בויאן "תאום הורי", החלה התחנה לאמץ את השימוש בכלי זה.

צוות התחנה עבר הכשרה מיוחדת בתחום ע"י הגברת עידית הונינגמן, ותוך כדי ליווי בהדרכה

החל הטיפול שהיה ממוקד בתיאום ההורי.

לדברי סוזאן בויאן השירות של התאום ההורי יכול להתרחש תוך כדי תהליך הגירושין או שנים אחרי, תוך מתן החלטת בית משפט. בישראל התאום מתרחש רק אחרי סיום עבודתה של העו"ס לסדרי דין. המתאם ההורי בישראל לא צריך לבצע בקרה וכן אינו נדרש לדווח לבית המשפט את תוכן המפגשים עם ההורים שנותר חסוי בעוד עצם המפגשים אינו מחויב להישאר חסוי.

מטרת התאום היא לסייע להורים ללמוד לעבור מ"שפת המאבק לשפת הדיאלוג". משמעות מסר זה הוא: שלא ניתן לקיים את התיאום טרם סיום ההליכים המחוברים לשפת המאבק, דהיינו, סיום עבודתו של העו"ס לסדרי דין ברווחה בכל הקשור להמלצות בעניין הסדרי ראיה ומזונות. סגירת התיקים המתנהלים ע"י בני הזוג בבית המשפט שתי מסגרות המייצגות את שפת המאבק.

התהליך מתקיים ע"י שני מתאמים שעסוקים בהגדרה מחדש של קשיי הילדים ומציאת פתרונות לקשיים אלו ע"י ההורים. יתרונות הפורמט ההורי הם: שההתערבות באמצעות פורמט התאום ההורי משחררת את הילד מעול התיווך בין ההורים תוך הפרדה גמורה בין יחידת ההורים ליחידת הילדים. היתרון בטיפול בפורמט של סרבנות הקשר שההתערבות בטיפול זה הצוות המטפל עומד הקשר ומחזיק את הקשר המשפחתי, מערכתי בשלב הראשון. יחד עם זאת מצאתי שהחסרון הגדול שהטיפול בסרבנות קשר שתואר במאמר בו כל אחד מהמטפלים טיפל באחד מבני הזוג חיזקה את תופעת ה split בתהליך הטיפול.

חשוב לציין שבטיפול הפורמט בתאום ההורי, התאום איננו פסיכותרפיה ועל-כן ההתערבויות אינם של טיפול דינאמי מעמיק אך יחד עם זאת האוריינטציה והמחשבה של המטפלים היא דינמית מאד והיא נלקחת בחשבון בבניית ההתערבויות בפועל, תוך כדי המחשבה על טובת הילדים. היכולת לגמישות ומרחב חשיבה יצירתי בחדר היא הגמישות לתפור לכל משפחה חליפה אחרת, בהתאם למצבה.

לדברי סוזן בויאן, לתיאום ההורי מטרות חשובות רבות:

1. הגנה על הילדים מפני המאבק בין הוריהם שעשוי לשחררם מקונפליקט הנאמנויות ומתחים מיותרים.

2. הבטחת קיום החלטות בית המשפט והסדרי ראייה.

3. חיזוק המעורבות של שני ההורים בחיי הילד.

4. כיום נראה שניתן לטפל ב"תופעת הניכור ההורי בעזרת תהליך התיאום, בעזרת החלטת השופטים לתהליך התיאום.

ההורים המתאימים ביותר לתהליך התיאום ההורי הם אלו בעלי הדרגה הגבוהה יותר של הקונפליקט בניהם, ובעלי חסר יכולת מתמשך לתקשר בנושא גידול הילדים. מניסיונו עד כה עבודת התיאום ככלי התערבותי שמטרתו בניית קשר בין ההורים כולל לטיפול ב"ניכור ההורי". הינה מאד משמעותית, וע"כ יש חשיבות בהכרת ערכה בהמלצותיהם ע"י פקיד הסעד לסדרי דין, ברווחה ובהחלטות השופטים בנידון ב"בתי הדין לענינו משפחה". על המטפלים לקחת בחשבון יעדים צנועים המהלך ההתערבות והתשוקה אמורה לא להיות בידי המטפלים אלא, להעבירם להורים.

לסיכום :

ניתן לפרט להלן, את מרבית השינויים שאירעו בארץ ובעולם במהלך השנים האחרונות :

- א. ריבוי המקרים של תופעת הניכור ההורי וסרבנות הקשר.
- ב. הגנה גוברת והולכת, בארץ ובעולם, שמדובר בתופעה קשה, שבמהותה ניצול הילדים כנשק בידי ההורים אחד כלפי השני.
- ג. כנסים יעודיים בנושא, אשר נועדו להתוות דרכי פעולה אפשריות, להתמודד עם כל הספקטרום של הסכסוכים הללו.
- ד. הצעת חוק, של חברת הכנסת רויטל סויד, אשר אושרה בקריאה טרומית בכנסת (רשומות פ/4936/20), שבעיקרה, השמת דגש על זירוז הטיפול בכל הרמות, הן החברתית והן המשפטית.
- ה. נטייה גוברת בעולם, להמלצת משמורת משותפת, או אחריות הורית משותפת, כפתרון ראשוני במעלה, להקלת ופתרון הסכסוך, והגנה על טובת הילדים.
- ו. המלצות ועדת שניט, בנושא "חזקת הגיל הרך" למשמורת משותפת ככלל, ומתן מקום נרחב יותר לאב, ותפקידו בחיי הילד.

ממאמר זה, מתקבלות הבנות ברורות, שאם התיאום ההורי איננו מוגדר מלכתחילה כטיפול, ומניסיוני בטיפול במשפחות בקונפליקט גירושין גבוה, אנו מבינים שאנו עוסקים לעיתים מזומנות בהורים. הן הורה מנכר, והן הורה מטרה, עם הפרעות אישיות, נוצר ההכרח, לחייב הורים אלו, לעבור תהליכים טיפוליים, שלעיתים מטבע הדברים הם ארוכי טווח. לצערי, הורים המופנים דרך בתי המשפט לטיפול, בתיאום ההורי או טיפול בתופעת הסרבנות וזאת לאחר

שהוציאו "הון עתק" מכספיהם עבור עורכי דין במאבקהם בבתי המשפט ואבחונים לגבי מסוגלות הורית, מגיעים לטיפול חסרי כוחות וללא אמצעים כלכליים, לטיפולם.

מכיוון שלהערכת בתהליך זה לעורכי הדין ועובדים סוציאליים לסדרי דין יש מקום משמעותי בתופעה. להבנת, היום יש צורך לאגד כוחות ולהתבונן על התופעה כקודקודי ריבוע.

1. עורכי דין, שמייצגים את ההורים המנוכרים שיהיו מכוונים לטיפול מהיר בתופעה.
2. מטפלים מומחים שמכירים את התיאוריות הנרחבות בנושא ובעלי ניסיון בתופעת ניכור הורי חריף/סרבנות קשר שיהיו כשרים לטיפול בבעיה.
3. עובדים סוציאליים לסדרי דין בלשכות הרווחה.
4. הורים בקונפליקט גירושין גבוה.

כיום ברור לי שעבודה אינטנסיבית של הגורמים הנ"ל, תוך שיתוף פעולה ולקיחה בחשבון את המסקנות אליה הגיעו היום מומחים בתחום הניכור הורי/סרבנות, תאפשר טיפול בבעיה זו באופן מהיר שעשוי למזער את קיבעון הבעיה.

כותבת המאמר : אראל דליה M.S.W

מטפלת ומדריכה זוגית, משפחתית מוסמכת

פסיכותרפיסטית

מומחית במשפחות בקונפליקט גירושין גבוה, עם שנות ניסיון מרובות בנושא הגירושין והשפעתם על ילדים.

ביבליוגרפיה למאמר

1. Britton, R. (2004). Subjectivity, Objectivity, and the Triangular Space . Psychoanalysis . q., 73: 47-61.
2. Boyand and Temini , (2004). The Psychotherapist as Parent coordinator in High-Conflict Divorce. Strategies and Techniques . New York. Taylor Publishers.
3. Cafcass – children and family court advisory. Partnership pilot helps to re-focus parents. February 2015.

4. Gardner R., Legal and psychotherapeutic approach to the treatment of parental alienation syndrome families : when psychiatry and the law join forces. Court Review, 28 : 14-21, 1991.
5. Grotstein.,J. (1985) . A propose revision of the psychoanalytic concept of the death instinct. Yearbook of Psychoanalysis and Psychotherapy.
6. Heifler, Susan. (2018). Parent Alienation what is it, and who does it. Psychology Today. Post . FEB/01/2018.
7. Kelly,J.B., & Johnston, J.R.(2001). The alienated child: A reformulation of parental alienation syndrome. Family Court Review, 39, 249-266.
8. Klein, M. The Psycho-Analysis of Children, London: Hogarth (2) , 1993.
9. Klein. M. (1946). Note on some schizoid mechanisms. In Envy and Gratitude and Other Works , 1946-1963. New York: Delacorte, 1975,
- 10.Klein, M. (1952) . Mutual influences in the development of ego and id. In Envy and Gratitude and Other Works, 1946-1963. New York : Delacorte, 1975.
- 11.Kruk, Edward,(2017). The Life of the Alienated Parent. Psychologytoday.com . post .19/11/2017.
- 12.Kruk, Edward. (2017). Co- Parenting and High Conflict Psychology Today. Post . 19/11/2017.
- 13.Mahler., M. (1972). On the first three sub phases of separation-individuation. International Journal OF psYCHOANALYSIS, 53, 333-338.

- 14.Ogden,T. (1982B). Projective identification and Psychotherapeutic Technique. New York : Jason Aronson.
- 15.Ogden, T. ((1979). On projective identification. International journal of Psycho-Analysis 60 : 357-373.
- 16.Ogden,T. (1982B). Projective identification and Psychotherapeutic Technique. New York : Jason Aronson.
- 17.Ogden, T. The Matrix of the Mind (1990, 67-70).
- 18.Ogden, T. (1979). On projective identification. International journal of vPsycho-Analysis 60 : 357-373.
- 19.Rand., D.C., Parental Allienation Syndrome, American Journal of forensic psychology, volume 15, number 4, 1997/39.
- 20.Samuels, A., 1985. The Father. New York: New York University press.
- 21.Wallerstein,j, s., & Kelly,k,b. (1980). surviving: the breakup: how children and parent scope with divorce,n.y. basic books. Vol. 5 pp 637-645. New York, Basic Books, 1985.
- 22.Wallerstein,J.S. (1984) Children of divorce: Preliminary report of ten year follow-up young children. Psychiatric clinics of North America, 54,444-458.
- 23.Wallerstein,J.S. (1985) Children of divorce: Emerging Trends. Psychiatric Clinics of North America 837-873.
- 24 . ברגמן ז., ויצטום א. חטיפת ילד בידי הורה והתסמונת של ההתנכרות הורה. שיחות.
- 25 . בולס, כ. ("צילו של אובייקט") פרק 7 .
26. גולומב א. (2002). תסמונת הניכור ההורי. יום עיון בנושא תסמונת הניכור ההורי. המועצה הלאומית לשלום הילד, והפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל – אביב.

27. וויניקוט, ד. (1991) הילד, משפחתו וסביבתו.
28. וולרסטיין, ג. קלי (1984) אחרי הגירושין.
29. כ"ץ, ע. (2009). אינטליגנציה אבהית.
30. לנדאו מ. מחשבות על מיכל ומוכל, ז' (2) : 103-110, 1993.
31. לסר י., מחשבה נוספת: תסמונת הניכור ההורי מנקודת מבט של התפתחות הילד, חברה ורווחה, כ"ה, 3, 341-356.
32. סוזאן, ב. (2017) התפתחות התאום ההורי. תרגום עידית הוניגמן. נכתב ופורסם באתר האגודה הישראלית לטיפול במשפחה ובנישואין.
33. פרויד, ז. (2007) הצגת הנרקסיזם ומאמרים נוספים.